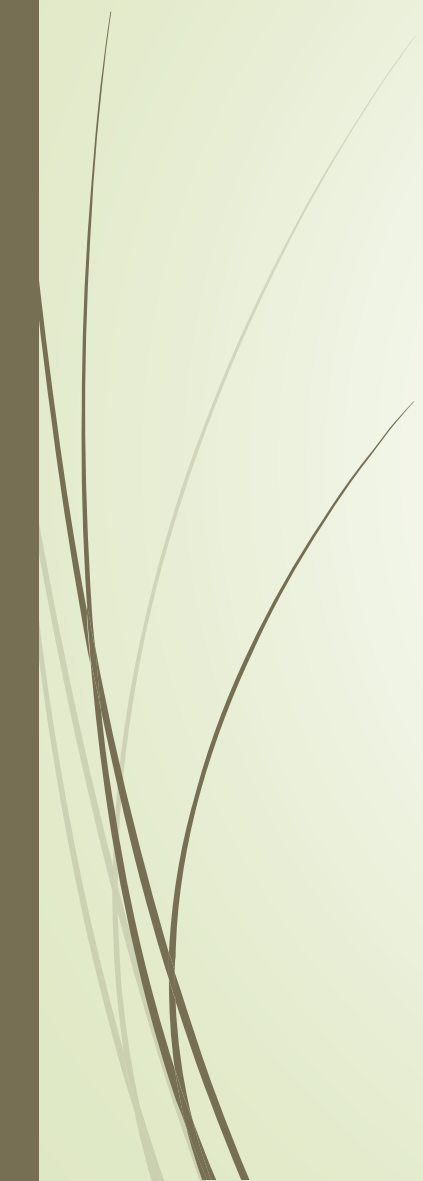

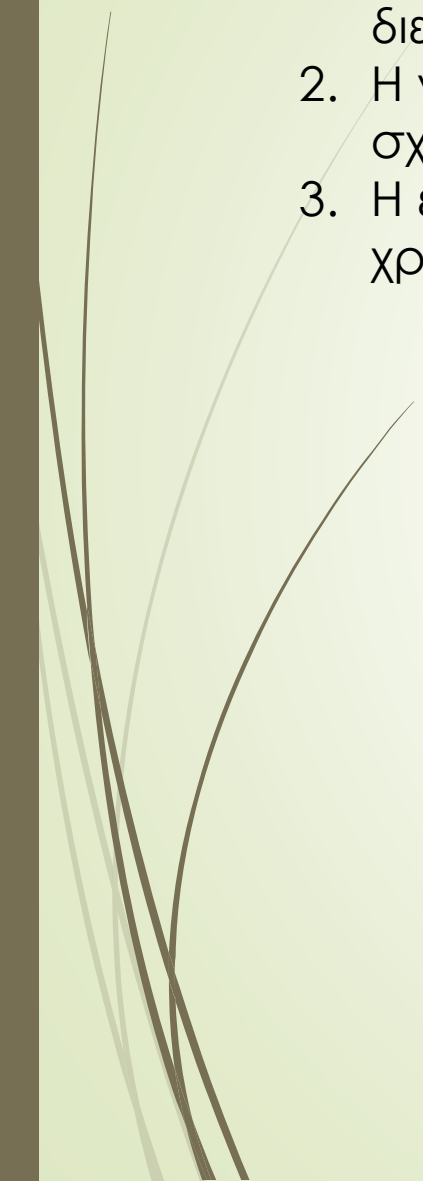
Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας

Διδάσκων: Αντώνης Σαπουντζής

Σκοπός του μαθήματος:

1. Η κατανόηση του τόπου με τον οποίο μπορούμε να διερευνήσουμε μια ιδέα, ένα πρόβλημα, ένα ερώτημα.
 2. Η γνωριμία με τα βασικά βήματα που χρειάζονται για το σχεδιασμό μιας έρευνας.
 3. Η εξοικείωση με τις διαφορετικές μεθοδολογίες που χρησιμοποιεί η έρευνα.
-

1η Διάλεξη

Επιστημολογικές βάσεις της επιστήμης- βασικές θεωρητικές αρχές- θετικισμός. Κριτικές του θετικιστικού μοντέλου. Μεταμοντερνισμός- κοινωνικός συνδομισμός.

2η Διάλεξη

Συγγραφή και δομή επιστημονικής εργασίας I.

3η Διάλεξη

Συγγραφή και δομή επιστημονικής εργασίας II. Βιβλιογραφία και βιβλιογραφικές παραπομπές.

4η Διάλεξη.

Ζητήματα σχεδιασμού έρευνας. Κανόνες δεοντολογίας της εκπαιδευτικής έρευνας.

5η Διάλεξη

Δειγματοληψία. Εγκυρότητα και αξιοπιστία.

6η Διάλεξη.

Συνεντεύξεις. Τύποι συνεντεύξεων/ μειονεκτήματα πλεονεκτήματα.

7η Διάλεξη.

Ανάλυση περιεχομένου/θεματική ανάλυση

8η Διάλεξη.

Νατουραλιστική και εθνογραφική έρευνα.

9η Διάλεξη.

Ιστορική έρευνα, μελέτη περίπτωσης. Έρευνα-δράση.

10η Διάλεξη.

Η πειραματική μέθοδος.

11η Διάλεξη.

Ερωτηματολόγια. Χρήσεις, είδη ερωτήσεων, είδη ερωτηματολογίου,
Πλεονεκτήματα- μειονεκτήματα.

12η Διάλεξη.

Ανάλυση λόγου.

13^η Διάλεξη

Ανασκόπηση και συζήτηση για την εργασία.

Τρόποι αξιολόγησης: Ομαδική εργασία

Μέθοδοι Κοινωνικής Έρευνας. Bryman, 2017. Εκδόσεις Gutenberg.

Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας. Cohen, Manion & Morrison, 2008, Εκδόσεις μεταίχμιο.

Η κατανόηση του περιβάλλοντος μας γίνεται μέσα από την εμπειρία, τη λογική και την έρευνα (Mouly, 1978).

Οι απλοί άνθρωποι μέσω της προσωπικής τους εμπειρίας συνάγουν συμπεράσματα όχι όμως με ένα συστηματικό τρόπο. Οι επιστήμονες από την άλλη διατυπώνουν υποθέσεις τις οποίες ελέγχουν εμπειρικά για να δουν αν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.

Οι επιστήμονες ασκούν συστηματικό έλεγχο στα αίτια ενός φαινομένου προκειμένου να καθορίσουν τις σχέσεις που τα διέπουν.

Η λογική σκέψη αποτελεί ένα ακόμη μέσο αναζήτησης της αλήθειας.

Απαγωγική λογική: από τη γενική αρχή στο ειδικό συμπέρασμα.

Το είδος αυτό της λογικής σκέψης μπορεί να χειριστεί μόνο συγκεκριμένα είδη προτάσεων. Η ισχύ των βασικών προτάσεων θεωρούνταν δεδομένη και αποδιδόταν σε συγκεκριμένες «αυθεντίες». Δεν δίδεται ιδιαίτερη σημασία στην εμπειρική εξακρίβωση των συμπερασμάτων.

Επαγωγική λογική: από τις ειδικές περιπτώσεις συνάγεται ένα γενικό συμπέρασμα.

Η επαγωγική- απαγωγική προσέγγιση: Παλινδρομική κίνηση ανάμεσα στην επαγωγική λογική και την απαγωγική λογική.

Η συμβολή της επαγωγικής- απαγωγικής λογικής: υπόδειξη υποθέσεων, λογική ανάπτυξη των υποθέσεων αυτών και διασαφήνιση και ερμηνεία των επιστημονικών ευρημάτων και σύνθεση τους σε ένα εννοιολογικό πλαίσιο.

Ένας άλλος τρόπος ανακάλυψης της αλήθειας είναι η έρευνα.

1. Η έρευνα είναι συστηματική και ελεγχόμενη.
2. Η έρευνα είναι εμπειρική.
3. Η έρευνα αυτοδιορθώνεται.

Δύο διαφορετικές προσεγγίσεις για τις κοινωνικές επιστήμες.

Οι κοινωνικές επιστήμες δε διαφέρουν από τις υπόλοιπες φυσικές επιστήμες. Μπορούμε να συνάγουμε καθολικούς και φυσικούς νόμους που καθορίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά.

Η ερμηνευτική άποψη αν και συμμερίζεται τη μεθοδολογική αυστηρότητα των φυσικών επιστημών υποστηρίζει ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι αρκετά περίπλοκη για να μελετηθεί με τους όρους των φυσικών επιστημών.

Οι δύο αυτές προσεγγίσεις εμπεριέχουν διαφορετικές συχνά αντικρουόμενες παραδοχές αναφορικά με οντολογικά, επιστημολογικά, ζητήματα ανθρώπινης βούλησης και μεθοδολογικά.

Οντολογικές παραδοχές: Τα κοινωνικά φαινόμενα είναι εξωτερικά ως προς τα άτομα ή η κοινωνική πραγματικότητα είναι προϊόν της ατομικής συνείδησης;

Οι επιστημολογικές παραδοχές αναφέρονται στο κατά πόσο η γνώση μπορεί να αποκτηθεί και να μεταδοθεί σε άλλους ανθρώπους ή αν είναι ζήτημα υποκειμενικό που βασίζεται στην προσωπική αντίληψη και εμπειρία.

Παραδοχές σχετικά με τη σχέση των ανθρώπων με το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον τους. Υπάρχει ελεύθερη βούληση ή ο τρόπος που ενεργούν τα άτομα καθορίζεται νομοτελειακά;

Μεθοδολογικές παραδοχές. Ποσοτικές και ποιοτικές μέθοδοι έρευνας.

Ο Comte θεμελίωσε τον θετικισμό το 19ο αιώνα. Κάθε μορφή γνώσης βασίζεται στην αισθητηριακή εμπειρία και μπορεί να προχωρήσει μέσω της παρατήρησης και του πειράματος.

Παραδοχές του θετικισμού:

1. οι μεθοδολογικές διαδικασίες των φυσικών επιστημών μπορούν να χρησιμοποιηθούν απευθείας στις κοινωνικές επιστήμες.
2. Τα αποτελέσματα των ερευνών των κοινωνικών επιστημών μπορούν να διατυπωθούν με όρους παράλληλους με αυτούς των θετικών επιστημών.
3. Κάθε μορφή γνήσιας γνώσης βασίζεται στην αισθητηριακή εμπειρία και μπορεί να προχωρήσει μέσω της παρατήρησης και του πειράματος.

Οι βασικές υποθέσεις του θετικισμού.

1. Η αντικειμενική γνώση μπορεί να επιτευχθεί από την άμεση εμπειρία ή την παρατήρηση και είναι η μόνη γνώση που είναι διαθέσιμη για την επιστήμη.
Απορρίπτονται οι μη ορατές ή οι θεωρητικές οντότητες.

2. Η επιστήμη διαχωρίζει τα γεγονότα από τις αξίες.

3. Η επιστήμη βασίζεται κυρίως σε ποσοτικά δεδομένα, τα οποία προκύπτουν από τη χρήση αυστηρών κανόνων και διαδικασιών, και διαφέρουν θεμελιωδώς από την κοινή λογική.

4. Όλες οι επιστημονικές προτάσεις θεμελιώνονται σε γεγονότα. Οι υποθέσεις ελέγχονται έναντι αυτών των γεγονότων.

5. Ο σκοπός της επιστήμης είναι η ανάπτυξη καθολικών αιτιατών νόμων. Η αναζήτηση επιστημονικών νόμων ενέχει την ανεύρεση εμπειρικών κανονικοτήτων όπου δύο ή περισσότερα συμβάντα εμφανίζονται μαζί ή σε κάποια μορφή ακολουθίας.

6. Το αίτιο θεμελιώνεται βάση της επίδειξης τέτοιων εμπειρικών κανονικοτήτων ή σταθερών συνδέσεων- και στην πραγματικότητα, αυτό είναι μάλιστα οι αιτιακές σχέσεις.

7. Η ερμηνεία ενός γεγονότος γίνεται απλά συνδέοντας το με ένα γενικό νόμο.

8. Είναι δυνατό να μεταφέρουμε τις υποθέσεις και τις μεθόδους των φυσικών επιστημών από τις φυσικές στις κοινωνικές επιστήμες.

Βασικές παραδοχές της επιστημονικής μεθόδου.

Ντετερμινισμός. Τα γεγονότα έχουν αιτίες. Τα αίτια αυτά μπορούν να αποκαλυφθούν και να κατανοηθούν και να βοηθήσουν στην πρόβλεψη της εμφάνισης των γεγονότων.

Εμπειρισμός. Ορισμένα είδη γνώσης δεν μπορούν παρά να προέρχονται από την εμπειρία. Εμπειρικά δεδομένα μπορούν να επαληθευτούν από την παρατήρηση και την μαρτυρία.

Η αρχή της φειδούς. Τα γεγονότα θα πρέπει να ερμηνεύονται με τον οικονομικότερο (απλούστερο) τρόπο.

Η αρχή της γενικότητας. Στόχος της επιστήμης είναι η διατύπωση γενικών νόμων.

Ορισμοί της επιστήμης (Kerlinger 1970). Σύμφωνα με τη στατική άποψη η επιστήμη είναι μια δραστηριότητα που προσφέρει συστηματική πληροφόρηση για τον κόσμο.

Σύμφωνα με την δυναμική άποψη μεγαλύτερη σημασία έχει αυτό που κάνουν οι επιστήμονες. Έμφαση δίνεται στην ευρετική φύση της επιστήμης.

Θεωρία είναι ένα σύνολο αλληλοσχετιζόμενων εννοιών, ορισμών και προτάσεων, που παρουσιάζει μια συστηματική άποψη των φαινομένων, αποσαφηνίζοντας σχέσεις ανάμεσα σε μεταβλητές με στόχο να εξηγήσει και να προβλέψει φαινόμενα (Kerlinger, 1970). Μια θεωρία συνενώνει τα μεμονωμένα κομμάτια εμπειρικών ερευνών σε ένα συνεκτικό όλο που έχει ευρύτερες εφαρμογές.

Δύο είδη θεωριών. Οι Grand-θεωρίες και οι κριτικές θεωρίες.

Οι Grand- θεωρίες έχουν την τάση να συμπεριλαμβάνουν τα πάντα, προσδιορίζουν ένα συγκεκριμένο τομέα μελέτης, είναι υποθετικές και διευκρινίζουν εννοιολογικές δομές και πλαίσια.

«Κριτικές» θεωρίες έχουν πιο περιορισμένη, «τοπική» ισχύ και αποπειράται να επεξηγήσει ένα περιορισμένο εύρος φαινομένων.

Χαρακτηριστικά πετυχημένων θεωριών.

Οι θεωρίες θα πρέπει να μπορούν να δοκιμαστούν εμπειρικά.

Η θεωρία θα πρέπει να είναι συμβατή με την παρατήρηση αλλά και με άλλες θεωρίες.

Η θεωρία θα πρέπει να διατυπώνεται με απλούς και κατανοητούς όρους.

Η θεωρία θα πρέπει να είναι επεξηγηματική, να έχει τη δυνατότητα να κάνει προβλέψεις.

Μια θεωρία θα πρέπει να μπορεί να ανταποκριθεί σε παρατηρούμενες ανωμαλίες.

Μια θεωρία θα πρέπει να παράγει ερευνητικό έργο.

Η θεωρία θα πρέπει να έχει καθολικότητα και ακρίβεια και θα πρέπει η ίδια να παρέχει τις προϋποθέσεις κατάρριψης ή επαλήθευσης της.

Μια θεωρία θα πρέπει να εκφράζεται επαρκώς σε λειτουργικούς όρους.

Η δοκιμή μιας θεωρίας θα πρέπει να μπορεί να αναπαραχθεί και από άλλους.

Τα μοντέλα αποτελούν επεξηγηματικούς μηχανισμούς ή σχήματα τα οποία έχουν ένα ευρύ εννοιολογικό πλαίσιο και με τη χρήση αναλογιών προσπαθούν να δώσουν μια πιο γραφική ή οπτική αναπαράσταση ενός φαινομένου.

Τα εργαλεία της επιστήμης: Οι έννοιες και οι υποθέσεις.

Οι έννοιες εκφράζουν γενικεύσεις ειδικών περιπτώσεων. Μας δίνουν τη δυνατότητα να επιβάλουμε ένα είδος νοήματος στον κόσμο.

Οι έννοιες είναι ανθρώπινες επινοήσεις και μας βοηθούν να κατανοήσουμε τον χαοτικό κόσμο στον οποίο ζούμε. Είναι αριθμητικά περιορισμένες και έτσι έρχονται σε αντίθεση με το πλήθος των φαινομένων τα οποία καλούνται να εξηγήσουν.

Συνεπώς οι διάφορες έννοιες θα διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό και διαφορετικοί πολιτισμοί θα κατανοούν διαφορετικά τον κόσμο.

Οι υποθέσεις αποτελούν υποθετικές διατυπώσεις για τη σχέση μεταξύ δυο ή περισσότερων μεταβλητών.

Κριτική στο θετικιστικό μοντέλο της επιστήμης.

Σε πιο βαθμό μπορούν οι κανόνες των φυσικών επιστημών να εφαρμοστούν στο κοινωνικό πεδίο;

Κριτική στο θετικισμό λόγο του νομοτελειακού- ντετερμινιστικού του χαρακτήρα.

Ο Kierkegaard άσκησε κριτική στην εμμονή του θετικισμού για αντικειμενικότητα, την αποστασιοποίηση του από τα κοινωνικά γεγονότα.

Η ποσοτικοποίηση που πρεσβεύει ο θετικισμός δέχθηκε επίσης κριτική από φιλοσόφους αλλά και επιστήμονες.

Έχει αναχθεί σχεδόν σε θρησκεία ενώ δεν είναι η μόνη επιστημονική προσέγγιση του δυτικού κόσμου.

Βασικές αρχές του αντι-θετικιστικού κινήματος.

Τα άτομα έχουν πρόθεση και δημιουργικότητα στη δράση τους, δρουν εσκεμμένα και κατασκευάζουν νοήματα.

Τα άτομα κατασκευάζουν με ενεργό τρόπο τον κοινωνικό τους κόσμο, δεν είναι απλά παθητικοί δέκτες.

Οι κοινωνικές καταστάσεις είναι μεταβαλλόμενες και χαρακτηρίζονται από ρευστότητα.

Τα κοινωνικά γεγονότα και τα άτομα είναι μοναδικά και δεν μπορούν εύκολα να γίνουν γενικεύσεις για αυτά.

Οι αντι-θετικιστές ερευνητές υποστηρίζουν ότι η γνώση για τον κόσμο δεν μπορεί να παραχθεί μέσα από την αντικειμενική παρατήρηση αλλά μέσα από την κατανόηση του νοήματος που αποδίδουν τα άτομα στον κόσμο τους.

Στην ψυχολογία ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις δημιουργικές και ενεργητικές πλευρές του ανθρώπινου όντος.

Τα άτομα δρουν βάση της κατανόησης που έχουν για τον κόσμο και καταστρώνουν στρατηγικές και σχέδια δράσης.

Ο κοινωνικός κόσμος θα πρέπει να μελετάται στην φυσική του κατάσταση χωρίς να γίνεται προσπάθεια χειραγώγησης μεταβλητών.

Τα άτομα ερμηνεύουν γεγονότα και δρουν βάση των ερμηνειών που έχουν για αυτά.

Υπάρχουν πολλές ερμηνείες και προσεγγίσεις στα επιμέρους γεγονότα και στις διάφορες καταστάσεις.

Η πραγματικότητα έχει πολλά στρώματα και είναι περίπλοκη.

Οι διάφορες καταστάσεις πρέπει να ερμηνεύονται μέσα από την οπτική των ατόμων που τις βιώνουν και λιγότερο μέσα από την οπτική του ερευνητή.

Οι απλοϊκές ερμηνείες δεν μπορούν να εξηγήσουν πολύπλοκα κοινωνικά φαινόμενα- οι «γενικές» περιγραφές είναι προτιμότερες.

Το κανονιστικό παράδειγμα: η ανθρώπινη συμπεριφορά διέπεται κατά βάση από κανόνες και πρέπει να διερευνηθεί με τις μεθόδους των φυσικών επιστημών.

Το ερμηνευτικό παράδειγμα χαρακτηρίζεται για ένα ενδιαφέρον για το άτομο ως φορέα δράσης και παραγωγής ερμηνειών.

Δράση και συμπεριφορά. Στο κανονιστικό παράδειγμα αντικείμενο εξέτασης είναι οι συμπεριφορές και βρίσκονται στο παρελθόν. Στο ερμηνευτικό παράδειγμα εξετάζονται οι δράσεις οι οποίες είναι προσανατολισμένες στο μέλλον.

Η θεωρία στο κανονιστικό παράδειγμα είναι ένα ορθολογικό οικοδόμημα που στόχο έχει να εξηγήσει καθολικά την ανθρώπινη κοινωνική συμπεριφορά. Στο ερμηνευτικό παράδειγμα η θεωρία συνάγεται μέσα από τις ερμηνείες των ατόμων για το κοινωνικό τους γίνεσθαι και έχει συγκεκριμένο τοπικό και χρονικό ορίζοντα.

Στη φαινομενολογία υπάρχει η προσπάθεια να εξετάσουμε τα πράγματα όπως μας παρουσιάζονται «άμεσα» πέρα από συμβολικές και πολιτισμικές δομές.

Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην έννοια της ατομικής συνειδητότητας.

Η συνειδητότητα είναι ενεργητική και πηγή νοήματος για τη ζωή.

Δίνεται έμφαση στην έννοια της αναστοχαστικότητας, μέσα από την οποία μπορούμε να γνωρίσουμε ορισμένες σημαντικές δομές της συνειδητότητας.

Για τον Schutz η κατανόηση της συμπεριφοράς των άλλων περνά μέσα από τη χρήση εννοιών που μοιάζουν με «ιδεότυπους».

Η εθνομεθοδολογία ενδιαφέρεται για τον κόσμο της καθημερινής ζωής. Εξετάζει καθημερινές δραστηριότητες των ατόμων και προσπαθεί να αναλύσει τους κανόνες που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια των καθημερινών αυτών δραστηριωτήτων.

Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στους τρόπους με τους οποίους τα άτομα καταφέρνουν να διατηρούν την αλληλεπίδραση σε μια κοινωνική συναναστροφή.

«Ενδεικτικότητα» (indexicality): οι πράξεις και ο λόγος των ατόμων σχετίζεται άμεσα με τα κοινωνικά πλαίσια μέσα στα οποία αυτά λαμβάνουν χώρα.

«Αναστοχαστικότητα» (reflexivity): αναφέρεται στον τρόπο που τα κοινωνικά πλαίσια βρίσκονται σε άμεση εξάρτηση με τις αφηγήσεις τους.

Κριτικές των αντιθετικιστικών προσεγγίσεων: 1. οι προσωπικές αναφορές δεν μπορεί να είναι πάντα ακριβείς. 2. Πολλές φορές κάποιοι άνθρωποι ή δομές έχουν την εξουσία να επιβάλλουν τις ερμηνείες τους στους ανθρώπους.

Κριτική εκπαιδευτική έρευνα: τόσο οι ερμηνευτικές όσο και οι θετικιστικές προσεγγίσεις δεν λαμβάνουν υπόψη το πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο της εκπαίδευσης.

Στόχος της κριτικής θεωρίας είναι η χειραφέτηση των ατόμων μέσα σε μια κοινωνία ισοπολιτείας.

Είναι καθοδηγητική και στόχο έχει την κοινωνική αλλαγή, να υποστηρίξει τα άτομα που δεν έχουν εξουσία και καταπιέζονται από το κοινωνικό σύστημα.

Προσπαθεί να εντοπίσει την ψευδή ή αποσπασματική συνειδητότητα των ατόμων που είναι σε θέση αδυναμίας στην κοινωνία και θέτει σε αμφισβήτηση την νομιμότητα της κατάστασης αυτής.

Προσπαθεί να αποκαλύψει τα διαφορετικά συμφέροντα τα οποία μπορεί να λειτουργούν συνειδητά ή ασυνείδητα.

Για τον Habermas η ιδεολογική κριτική μπορεί να συντελεστεί σε τέσσερα επίπεδα.

1. Περιγραφή και ερμηνεία της υπάρχουσας κατάστασης.
2. Μια αποτίμηση των αιτιών της κατάστασης και μια ανάλυση των εμπλεκόμενων συμφερόντων και ιδεολογιών που δρουν στο παρασκήνιο.
3. Διατύπωση μιας πολιτικής ατζέντας για την αλλαγή της κατάστασης.
4. Αποτίμηση της κοινωνικής κατάστασης στην πράξη.

Η μεθοδολογία που προκρίνει η κριτική θεωρία είναι η έρευνα-δράση. Μέσο αυτής γίνεται η ενδυνάμωση των υποκειμένων.

Κριτικές της ιδεολογικής κριτικής.

Δεν είναι το ζητούμενο από τον επιστήμονα να έχει μια προμελετημένη ιδεολογική ατζέντα, αλλά να είναι αντικειμενικός και ανιδιοτελής.

Δεν είναι βέβαιο ότι η έρευνα δράση μπορεί να φέρει κοινωνική αλλαγή σε ένα κόσμο όπου η εξουσία ασκείται μέσω νομοθετημάτων.

Τα αναλυτικά προγράμματα αποτελούν πεδία ιδεολογικών συγκρούσεων όπου ομάδες προσπαθούν να διατηρήσουν και να επεκτείνουν την επιρροή τους.

Η ανάλυση αυτή μπορεί να καταδείξει τα ιδεολογικά συμφέροντα που εμπλέκονται στο σχεδιασμό και την εφαρμογή των αναλυτικών προγραμμάτων καθώς και την κοινωνική ανισότητα που επιβάλλουν.

Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να φέρνουν στην τάξη τις εμπειρίες των μαθητών και να αποφεύγουν την εφαρμογή ενός αναλυτικού προγράμματος που προάγει την κοινωνική ανισότητα.

Αντί το αναλυτικό πρόγραμμα να επιβάλλεται στα παιδιά θα έπρεπε να θεωρείται ως ένα πρόγραμμα όπου τα παιδιά συμμετέχουν.

Η φεμινιστική έρευνα προσπαθεί να «ενδυναμώσει» τις γυναίκες οι οποίες αποτελούν μια «αόρατη» κοινωνική ομάδα.

Μεγάλο κομμάτι της έρευνας επικεντρώνεται στην αξιολόγηση αναλυτικών προγραμμάτων.

Η ερευνητική ατζέντα έτσι καθορίζεται από άτομα εκτός έρευνας.

Ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός.

Αμβιβαισμός: Τα νοήματα είναι κοινωνικές κατασκευές και όχι ατομικά.

Τα νοήματα δεν είναι αποτέλεσμα νοητικών διεργασιών αλλά αποτέλεσμα των διεργασιών μεταξύ των ανθρώπων.

Για τον Wittgenstein το νόημα δομείται μέσα στα πλαίσια της γλώσσας από τους χρήστες της.

Οι ερευνητές θα πρέπει να εστιάσουν στην αλληλεπίδραση των ατόμων για να κατανοήσουν το νόημα της γλώσσας.

Αν και στη γλώσσα υπάρχουν συστήματα κανόνων αυτά είναι ευμετάβλητα και πολλές φορές τα άτομα χρησιμοποιούν πρωτότυπους τρόπους για να εκφραστούν.

Διαφορετικές κουλτούρες και κοινωνίες αναπαράγουν διαφορετικές κουλτούρες και πρακτικές και συνεπώς έχουν διαφορετικές πραγματικότητες.

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Κριτική.

Sapsford, R. Still, A., Miell, D., Stevens, R. & Wetherell, M. (2006). Η θεωρία στην κοινωνική ψυχολογία. Μεταίχμιο.

Potter, J. & Wetherell, M. (2009). Λόγος και κοινωνική ψυχολογία. Πέρα από τις στάσεις και τη συμπεριφορά. Μεταίχμιο.

Burr, V. (1995). An introduction to Social Constructionism. London: Routledge.